

Розділ I ПОЛІТИЧНИЙ КЛАС УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ, СПЕЦИФІКА СТАНОВЛЕННЯ

Ф.М.Рудич

ПОЛІТИЧНИЙ КЛАС, ПРАВЛЯЧА ЕЛІТА, ЇХ РОЛЬ У ВИЗНАЧЕННІ Й ЗДІЙСНЕННІ ВНУТРІШНЬОЇ І ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Попередні зауваження. Виходимо із того, що політичний клас, правляча еліта являють собою вищі соціальні прошарки, які володіють атрибутами впливу, зосередили в своїх руках реальну владу в основних сферах життєдіяльності держави. Це депутатський корпус парламенту, адміністративно-управлінська еліта, еліта судової влади, дипломатична і військова еліта, лідери політичних партій, громадських рухів, керівники впливових політологічних центрів, фондів.

У В'ячеслава Липинського читаємо: державу можна будувати за ініціативою провідної верстви або аристократії. Стосовно стратегії: «Тільки така сильна група, яка міцно зв'язана спільними економічними інтересами, тільки така група, яка має спільну культуру, спільну і ясну, свою власну політичну лінію — тільки така група може об'єднати і зорганізувати біля себе всю націю»¹. «Вживаю слово аристократія для позначення тієї групи найкращих в даний момент серед нації людей, які найкращі серед неї тому, що власне вони в даний момент є організаторами, правителями, і керівниками нації»². І далі: «Без національної аристократії — без сильних і авторитетних провідників та організаторів нації в її тяжкій боротьбі за існування — немає і не може бути нації»³.

Соціальна значущість політичного класу, правлячої еліти залежить від рівня політичної культури й активності як еліти, так і всіх громадян. Політичний клас покликаний виробити і запропонувати суспільству магістральні вектори її внутрішньої і зовнішньої політики, проект його національного розвитку, адекватний глобальним викликам і геополітичному виміру країни⁴.

Чи вдалося вирішити на сучасному етапі ці складні проблеми сучасному політичному класу України?

Магістральні вектори внутрішньої і зовнішньої політики нашої держави на сучасному етапі.

У політичній сфері вченими запропонована і підтримана на конституційному рівні модель соціально-правової держави. Відповідно до Закону України від 8 грудня 2004 року «Про внесення змін до Конституції України» реформа політичної системи спрямована на вирішення інституційних питань: як перетворити Україну у парламентсько-президентську республіку, як досягти оптимального розподілу повноважень Президента, Парламенту, Уряду, якою має бути виборча система формування законодавчої влади. Немає сумніву, що ці питання є важливими і їх треба вирішувати, насамперед на конституційному рівні і за необхідності вносити необхідні зміни в Основний Закон держави.

Президент України створив Конституційну Раду, до складу якої ввійшли представники політичних партій, науковці, які розробляють ці проблеми.

Проте прагнення підготувати новий текст Основного Закону і затвердити його на референдумі неоднозначно, скоріше негативно, сприймаються фахівцями з конституційного права. Олександр Лавринович: «Перша теза — перед тим як щось змінювати, необхідно навчитись виконувати Конституцію. Друга теза — кризи в Україні виникають не через Конституцію, а через її порушення»⁵. Сергій Головатий: «На дев'яносто п'ять відсотків проблема конституційного розвитку України полягає в недотриманні Конституції. І лише п'ять відсотків у застарілості, недосконалоості або в суперечливості окремих положень». І далі: «На мій погляд, сьогодні головне протистояти Президенту Ющенку в його намірах прийняти нову Конституцію неконституційним способом — тобто шляхом маніпулятивного референдуму»⁶.

Більш правомірним бачиться розгляд змін, внесених до Конституції, у Верховній Раді України, після цього — у Конституційному суді, і якщо буде потреба — винести на референдум.

Для українського народу нагальною потребою є не просто нова, а сильна демократична влада. Очевидно, що слабка влада не зможе утриматися тривалий час. При цьому в неї залишається єдиний вихід — або залучити у свої ряди справжніх професіоналів, які зможуть виправити наявну ситуацію, або буде зметена вихором історичних змін.

Сила демократичної влади (за такою владою перспектива) значною мірою ґрунтується на довірі народу, його активній, зацікавленій

участі в здійсненні державної політики. Для здобуття такої довіри, поряд з іншими передумовами, вирішальними є дії самої держави, її владних структур, які мають бути етично мотивовані. Для цього народ як суверен усєї влади в державі повинен мати організаційні структури для реалізації власної владної волі. Наявність досконалої політичної системи, моделі чіткого розподілу владних повноважень, забезпечення механізму стримань і противаг, сучасних форм безпосередньої і представницької демократії, офіційної опозиції — вирішальні умови незворотності демократичного процесу.

Саме в цьому контексті стратегічним напрямом реформування політичної системи має стати *формування інститутів громадянського суспільства*, яке є основою держави, його становлення відбувається з утвердженням останньої. Громадянське суспільство утворюють вільні громадяни з високим рівнем політичної, економічної, соціальної культури. Громадянське суспільство — це суспільство порядних, високоосвічених людей, основу якого становить середній клас.

Якщо провідним елементом громадянського суспільства виступає особа, то його несучі конструкції — всі соціальні інститути, які покликані сприяти всебічній реалізації особи, її інтересів, устремління. Це — місцеве самоврядування, політичні партії, професійні об'єднання, асоціації, творчі союзи, система освіти, сім'я, церква, які, як і загалом громадянське суспільство в Україні, діють слабко, можливості громадян впливати на дії владних структур обмежені. При цьому важливо не допустити сповзання від представницької демократії до популізму. Сама система демократії призначена для того, щоб обмежити зловживання публічної політики, спираючись на розподіл функцій влад і збалансовану структуру різноманітних думок.

Вивчення сучасного стану громадянського суспільства в Україні свідчить про вірогідність декількох сценаріїв його розвитку.

Перший — згортання громадянського суспільства і реставрація в тому чи тому вигляді тоталітарного режиму. **Другий** — консервація на тривалий час існуючого стану речей і, відповідно, авторитарних методів управління. **Третій** — поступовий еволюційний розвиток і зміцнення громадянського суспільства. Останній сценарій на сучасному етапі є найбільш прийнятним.

Проблема, розв'язання якої буде значною мірою сприяти розвитку соціально-правової держави і громадянського суспільства в Україні, — *напрацювання консолідуючої ідеології*.

Виходимо з того, що громадянське суспільство ґрунтується на принципі ідеологічного плюралізму, реальному праві всіх суб'єктів безперешкодно дотримуватись і відстоювати різноманітні ідеї, теорії, погляди, які віддзеркалюють різні аспекти життя суспільства.

Цей принцип не виключає, а передбачає наявність ідеологічного консенсусу щодо найбільш важливих і значущих для розвитку громадянського суспільства цінностей. Як підтверджує досвід, ці цінності можуть бути визначені в рамках політичної нації, яка спроможна об'єднати Україну, що після президентських і парламентських виборів особливо відчутно розкололася ідеологічно майже на дві — Схід і Захід — рівні половини. Щоб подолати цей розкол, слід рішуче відкинути націоналістичні концепції «української України» і «України для українців», які стверджуються на державному рівні, що, по суті, є спробою формування не національної ідеології, а ідеології «титової нації». «Ще пару років «голоморів», нагородження шухевичів, боротьби з пам'ятниками минулих епох і маніакальної русофобії, — і ніякий надгеніальний і надтолерантний політик не збере Україну воедино»⁷. Ключовими цінностями загальногромадянської ідеології могли б стати патріотизм, гуманізм, демократія, соціальна справедливість.

Кожна держава і її народ прагне сформулювати ідею, притаманну її громадянам і підтримувану ними, проект спільного життя громадян цієї держави. Слід погодитися з тим, що національна ідея — це не етнічна, а державно-політична категорія. Формування національної ідеї — справа непроста. На це, можливо, підуть роки. Але вже сьогодні необхідно вирішувати життєво реальні проблеми, які сприяли б покращанню життя співвітчизників. Такою могла б стати проблема викорінення бідності. «Подолання бідності й встановлення справедливих відносин між усіма прошарками населення суспільства — це ідея, яка відповідає християнській і мусульманській моралі, а отже, має глибоке історичне коріння в психології і культурі людини. Вона відповідає європейським стандартам, до яких ми прагнемо. Відповідає критеріям розвинутого суспільства. Надактуальна на даному етапі і довгострокова. І вона ж спроможна об'єднати зусилля лідерів помаранчевого і біло-голубого таборів, жителів заходу і південного сходу країни»⁸.

У майбутньому, коли подолаємо бідність, прийнятною для суспільства могла б стати ідея соціального партнерства, яка забезпечувала б поступову рівновагу між демократичними інститутами

і соціальною владою, взаємодію тих, хто дає роботу, і тих, хто отримує її, профспілок і владних структур. Про продуктивність ідеї соціального партнерства свідчить і досвід західноєвропейських країн, де цей інститут функціонує багато років.

На сучасному етапі роль держави в розвитку громадянського суспільства зростає. Самі інститути громадянського суспільства потребують сильної державної влади, яка створила б правові, політичні, організаційні умови для їхнього існування, виступила гарантом їх функціонування.

У процесі трансформації політичної та економічної систем *в Україні триває пошук ефективної моделі розвитку економіки*. Очевидно, що нова економічна система не може бути «чистим» капіталізмом, який переважав усередині XIX ст. Тим більше, що в розвинених країнах домінують змішані суспільства. У них взаємодіють ринок як засіб підвищення ефективності економіки і система коригування ринку як засіб досягнення оптимального справедливого розподілу прибутків через структуру соціального законодавства.

Запропонована «Українським форумом» національна стратегія розвитку «Україна — 2015», враховуючи стратегічні виклики суспільству та економіці України в XXI сторіччі, визначає ключове завдання для України: перехід від експортно-сировинного до інвестиційно-інноваційного типу економічного розвитку⁹.

У своєму економічному розвитку Україна має перейти від доктрини «доганяючого розвитку» до доктрини «випереджаючого розвитку», в основі якої інноваційно-технологічна модель, яка ґрунтується на максимальному використанні потужного людського потенціалу.

Ключовим чинником у створенні економічної сфери, сприятливої для підприємницької діяльності відповідно до обраної моделі економічного розвитку, є держава, яка, не втручаючись у діяльність приватних підприємств, управляє ринком і підтримує його через відповідні юридичні важелі — програми оподаткування, монетарну політику, створюючи сприятливі умови для впровадження інноваційних технологій. Держава покликана дбати про поєднання приватних і суспільних інтересів.

Здійснюючи стратегію переходу до моделі випереджаючого розвитку, важливо враховувати ряд чинників.

Перш за все, слід мати на увазі, що перехід суспільства від експортно-сировинного до інвестиційно-інноваційного типу економіч-

ного розвитку не відбувається за кілька років. Економіка України потребує суттєвих структурних змін, а це неможливо без формування механізму відтворення цілісної національної, а не корпоративної економіки (за роки незалежності так і не вдалося його сформувати). Тому потрібні всебічно обґрунтована концепція економічних реформ, відповідні управлінські структури, професійно підготовлені кадри, які б досконало володіли механізмами управління інноваційною економікою.

По-друге. Важливою передумовою здійснення наміченої стратегії економічного розвитку є вступ нашої держави до Світової організації торгівлі і створення зони вільної торгівлі з державами Європейського Союзу і в рамках Єдиного Економічного простору. Україна має невичерпні надра, найродючіші землі в Європі, потужний науковий, кадровий потенціал і нині мусить — і в цьому дедалі більше переконується суспільство — нарощувати свої власні виробничі і науково-технічні сили для ефективного використання цих багатств.

І останнє. Невід'ємною складовою частиною успіху кардинальних суспільних перетворень в усіх країнах світу є випереджаючий розвиток інтелектуального потенціалу. Світовий досвід показує, що життєвий рівень усіх прошарків суспільства і соціально-економічна ситуація в країні визначаються рівнем освіченості суспільства і його ставленням до інтелектуальних цінностей. Україна не є винятком із загального правила: випереджаючий розвиток інтелектуально-інноваційного капіталу є запорукою створення моделі формування індустріального, а не сировинного розвитку економіки, в якому вона опинилася за роки незалежності.

Визначення геополітичних пріоритетів державної політики — найбільш складна і доленосна проблема національних інтересів, яка має вирішуватися насамперед дипломатичною елітою України.

На міжнародній арені Україна, зважаючи на її геополітичні характеристики, є помітним суб'єктом у світовій розстановці сил. В Україні, в Карпатах, розташований географічний центр Європи, в Криму — геополітичний полюс Євразії. За площею (603,7 тис. км кв) Україна посідає друге місце в Європі, поступаючись лише Росії. За кількістю населення (46,6 млн. осіб на початок 2007 року) посідає шосте місце в Європі після Росії, Німеччини, Італії, Великої Британії та Франції. У світовій ієрархії країн Україна перебуває у другому ешелоні як середня за індексом розвитку

держава, якій однаково далеко як до найбагатших та найпотужніших країн, так і до тих, що є найбіднішими на планеті.

З позицій класичної геополітики українську геостратегію характеризують дві головні парадигми: євразійська та євроатлантична, що зумовлено специфікою геополітичних координат України, її належністю водночас до двох регіонів — Євразії та Європи, і до того ж, її периферійним положенням у кожному з них. За логікою речей, на початку ХХІ ст. Україна виступає об'єктом інтересів існуючих провідних геополітичних гравців, у першу чергу — Росії, Європи, США.

На нинішньому етапі українська влада актуалізувала свої наміри щодо входження до європейських та євроатлантичних структур. Проте зіткнулася з об'єктивною необхідністю вивести на рівень добросусідства і партнерства непрості, активно взаємовпливаючі один на одного українсько-російські відносини.

Характеризуючи відносини України і Росії, слід виходити з того, що їх стабільний розвиток залежить від переведення цих відносин у русло стійкої системи міжнародного співробітництва, міжнародно-правових актів.

Після президентських (2004 р.) виборів в Україні спостерігаємо стриманість і, навіть, загострення цих відносин. Росія негативно відреагувала на прагнення України бути в Європейському Союзі і НАТО, зокрема, на звернення керівників держави щодо приєднання до плану дій щодо членства в Північноатлантичному альянсі. Також і на те, як вирішуються проблеми в гуманітарній сфері: оцінка Голодомору як етногеноциду, реабілітація ОУН-УПА, ставлення до російської мови. Проте Російська Федерація — наш найважливіший, вічний стратегічний партнер. Вона є одним із діючих учасників сучасного глобалізаційного процесу, проводить активну зовнішню політику, має достатньо потужний ядерний і експортно-енергетичний потенціал, займає належне їй місце в трикутнику геополітичних реалій РФ — ЄС — США. Як для США, так і для Європейського Союзу Росія є значимим геополітичним партнером. Від дружніх партнерських відносин України з РФ залежать і наші реальні зрушення в євроінтеграційній стратегії.

На початку 2008 року відбулися візити українських делегацій до Москви, зустріч президентів, глав урядів, проведено засідання міждержавної комісії, яку очолюють президенти України і Росії. Динамічно розвиваються економічні відносини.

У політичній сфері відносини України і РФ визначатимуться дотриманням Договору про дружбу, співробітництво і партнерство України і Росії (підписаний у травні 1997 р.), інших договірних зобов'язань. Суттєвий вплив на українсько-російські відносини справляє внутрішньополітична ситуація у самій Росії. Російська Федерація з обранням президентом Дмитра Медведєва вступила в наступний етап свого розвитку. Його особливість полягає в прагненні нового президента продовжувати стратегію свого попередника Володимира Путіна, спрямовану на те, щоб відновити централізовану федеративну державу, яка відігравала б роль одного з «полюсів сили» у геополітичній структурі світу. Саме в цьому контексті російський президент буде визначати і реалізовувати магістральні напрями внутрішньої і зовнішньої політики.

На нинішньому етапі РФ вже окреслила коло питань, які визначають зміст російсько-українських взаємовідносин. І на них уже сьогодні треба мати чіткі та обґрунтовані відповіді.

Йдеться про долю українсько-російських домовленостей останнього часу. Зокрема, здійснення спільних проектів літакобудування, ракетної та космічної техніки. Що буде з російською власністю і капіталом в Україні? Як буде ставитись Україна до Єдиного економічного простору? Поряд з цими є «застарілі» проблеми, які тривалий час не розв'язуються. Одна з них пов'язана з кордоном. На сьогоднішній день кордон між Російською Федерацією і Україною не дермакований. Сухопутна частина лише делімітована. Окрім того, в басейні Азовського та Чорного морів немає не тільки демаркації, але й делімітації, остаточно не вирішене питання з Керченською протокою, що стало особливо відчутним в зв'язку з останніми трагічними подіями в цьому регіоні.

Проте найбільш гостра проблема пов'язана з системою транзиту нафти та газу. Україна ще тривалий час відчуватиме потребу в ринках збуту своєї продукції, поставці енергоресурсів. Наша держава є найбільшим споживачем російського газу в Європі. Якщо Європа споживає 110–120 млрд. куб. м російського газу, то тільки одна Україна — 55–60 млрд. куб. м. Баланс газу України — 75 млрд. куб. м. Із них лише 20 млрд. куб. м добуваємо самі. І які б проекти диверсифікації не проголошувалися, РФ залишається для України найголовнішим постачальником енергоносіїв. «Спроби обійти Україну з транзитом (насамперед газовим) при новому президенті, напевне, посиляться. Нові топ-менеджери, які стали політиками, керуються виключно міркуваннями прагматизму

і вигоди. Ніякими розмовами «про союзність, слов'янське братство, віковий зв'язок» їх не розчулиш»¹⁰. Звідси важливість і складність домовленостей про постачання газу в Україну.

Одночасно РФ бачить Україну як форпост своєї зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних інтересів. Географією й історією України відведена роль країни, через яку із Заходу на Схід будуть іти новітні технології, а зі Сходу на Захід — стратегічні ресурси. Росія розуміє, що їй не обійтися без України для реалізації своїх геополітичних завдань. Усвідомлюючи втрату впливу на держави Балтії, маючи американських військових у Грузії і різке загострення стосунків з нею, розширення американської присутності в ряді країн Центральної Азії, Москва намагатиметься не випустити з-під свого впливу Київ. Україні також належить виходити з того, що їй не варто нехтувати співробітництвом з Росією.

У довгостроковому плані *Україна*, зберігаючи з Російською Федерацією рівень стратегічних відносин, *прагнучиме інтегруватися в європейські та євроатлантичні структури*. Інтеграція в Європейський Союз визначена вищим керівництвом держави як магістральний вектор зовнішньої політики. Формування виваженої зовнішньої політики в межах трикутника Україна — РФ — ЄС на нинішньому етапі є досить складним завданням. Європейський та російський вектори мають бути рівнозначними, відносини з РФ та відносини з ЄС розбудовуватися на партнерських засадах.

Європейський вибір України був визначений на етапі формування основ зовнішньої політики нашої держави. Ґрунтувався цей вибір на її життєво важливих інтересах, історичному прагненні українського народу бути невід'ємною частиною єдиної Європи. Доктринально Україна поділяє концепцію нової Європи, в основі якої знаходяться Європейський Союз, Рада Європи та Організація Північноатлантичного договору. Саме ці інституції є ключовими в європейському курсі України.

Європейський Союз на нинішньому етапі, незважаючи на труднощі, з якими він зіткнувся останнім часом, є одним із потужних світових лідерів ХХІ ст., унікальним міждержавним співтовариством, своєрідним дороговказом для інших країн, що складають людську цивілізацію. 27 країн-членів Європейського Союзу об'єднують 484,9 млн. осіб, ВВП становить близько 10 трлн. євро.

Україна, усвідомлюючи себе невід'ємною частиною європейського простору, задекларувала намір стати повноправним членом Європейського Союзу¹¹. 14 червня 1994 р. після ратифікації усіма державами-членами ЄС набула сили Угода про партнерство та співробітництво між Європейським Союзом та Україною. Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України, затверджена Європейською комісією у грудні 1999 р., визначила критерії, що їх у найближчі 10–15 років має досягти Україна в своєму розвитку, щоб довести свою готовність стати членом ЄС. Йдеться: а) про стабільність інститутів, які гарантують принципи демократії і законності в країні; б) наявність ефективно функціонуючої ринкової економіки, її конкурентоспроможність; в) прийняття законодавчого надбання Союзу, а це майже 80 тисяч сторінок, які містять норми європейського права.

Протягом сімнадцяти років незалежності України її взаємовідносини з Європейським Союзом нагадують скоріше наміри, а не угоду про входження України до європейського політичного, правового, економічного простору. У 2003 р. Європейський Союз оприлюднив так звану Європейську політику сусідства, а Україна отримала статус «сусіда» ЄС. У рамках цієї політики узгоджено трирічний План дій Україна — ЄС на 2005–2007 роки. Перед Президентом України і Урядом на нинішньому етапі постало надзавдання щодо трансформації відносин із ЄС від партнерства і співробітництва до інтеграції та асоціації і виведення тим самим Плану дій поза контекст європейської політики сусідства і набуття статусу асоційованого членства.

Правда, за оцінками лідерів Європейського Союзу, проблема вступу України до ЄС у порядку денному на ближчі 10–15 років не значиться¹². Вони побоюються ментальної рихлості союзу і потенційного розпаду. Тим більше, що такі тенденції з прийняттям 12 нових держав посилилися. Але ХХІ століття тільки почалося, і наскільки швидко Україна наблизиться до європейських стандартів, стане відповідати їм, достовірно передбачати неможливо.

Відносини України з НАТО визначено її участю у Програмі «Партнерство заради миру» (Індивідуальну програму партнерства України з НАТО було схвалено навесні 1996 р.) і Хартією про особливе партнерство, підписаною 9 липня 1997 р. у Мадриді. Динаміка цих взаємин суттєво знизилася наприкінці 90-х років ХХ ст. у зв'язку з кризою в колишній Югославії. Владні структури

України, політичні сили всіх напрямів одностайно засудили військові бомбардування сербської території, щоправда, обравши різні підходи до взаємовідносин з Альянсом у майбутньому. З процесом врегулювання кризи, зменшення її гостроти, відносини України з НАТО почали повертатися в попереднє русло. Україна виявила прагнення взяти безпосередню участь у реалізації Пакту стабільності на Балканах і Проєкті створення європейських сил швидкого реагування. Наприкінці травня 2002 року Рада Національної Безпеки й Оборони України прийняла рішення про початок процесу, метою якого є вступ України в Північноатлантичний альянс, який нині нараховує 26 членів.

Дискусія, що розгорнулася навколо звернення керівників держави (січень 2008 р.) до Генерального секретаря НАТО стосовно приєднання України до Плану дій по набуттю членства в Північно-Атлантичному союзі, викликала непідробний і дещо стривожений інтерес широких кіл громадськості до цієї проблеми¹⁴.

Чи мали конституційні підстави Президент, Прем'єр-міністр, Голова Верховної Ради направити такого листа керівництву НАТО? Виходячи з відповідної статті Основного Закону країни, безперечно мали. Чи була витримана політична коректність у цих діях? Скоріше за все, ні. Адже ніхто не заважав обговорити доцільність такого кроку на засіданні Ради безпеки й Оборони України, винести це питання на розгляд парламенту, провести громадські слухання. Це забезпечило б прозорість дій керівників держави, була б сформована відповідна громадська думка, на основі якої можна було прийняти виважене рішення.

Бухарестський саміт Північноатлантичного альянсу (квітень 2008 р.) не підтримав прагнення України приєднатися до Плану дій щодо членства в НАТО. Вирішення цього питання перенесене на грудень поточного року. Проте члени Альянсу заявили, що вони бачать у майбутньому Україну, як і Грузію, в своєму складі. Незважаючи на потужну підтримку України і Грузії Сполученими Штатами Америки, проти рішуче виступили Німеччина і Франція, їх підтримали країни Бенілюксу і Росія, пославившись на неготовність України щодо приєднання до ПДЧ ані в економічному, ані в політичному плані. Ангела Меркель: «Україна має спочатку прийти до внутрішньополітичного консенсусу з питання, яке розглядається, тобто більшість населення, а не тільки її правлячий режим, мають висловитися на користь вступу до НАТО»¹⁴.

Після різького падіння в останні два-три роки рівня суспільної підтримки вступу України до НАТО (його підтримують не більше 25 відсотків населення країни) перед державою стоїть завдання розширити можливості для всіх громадян отримати об'єктивну інформацію щодо переваг та ризиків, пов'язаних з її членством в Альянсі. У демократичній державі рішення такої ваги мають прийматися за умови чітко висловленої та свідомої підтримки переважної більшості її громадян. Декларативні заяви про необхідність забезпечення об'єктивної інформації про НАТО мають перетворитися в переконливу обґрунтовану програму дій, у реалізації якої владні структури, й опозиція мають діяти спільно.

Початок ХХІ ст. поставив перед державною владою дилему: або узгодити свій стратегічний курс з настроями співвітчизників, або переконати своїх громадян у доцільності поглиблення співпраці з Північноатлантичним альянсом, зокрема визначити свою позицію стосовно розміщення США елементів ПРО в Польщі і Чехії, проголошення краєм Косово державної незалежності без згоди Сербії, доцільності перебування в Косово українських миротворців.

Отже, Україна прагне інтегруватися в європейські та євроатлантичні структури, насамперед у Європейський Союз, паралельно із рівноправним партнерством з Російською Федерацією в політичній, економічній і гуманітарній сфері.

Щодо моделі реалізації безпеки в світі загалом і в Східній Європі зокрема, прийнятної для нашої держави, то Україна може обрати для себе або модель реалізації безпеки країн Східної Європи, які є членами НАТО та ЄС і де господарює транснаціональний капітал, або модель, за якої командні висоти в економіці країни посідає національний капітал, а сама вона має нейтральний статус, не вступаючи ані до НАТО, ані у військовий союз із Москвою, — що гарантує їй дружні стосунки і з Європою, і з Росією. Останнє положення неоднозначно сприймається в державі, але все ж таки має право на існування. При цьому Україні необхідно мати своє політичне обличчя, більш чітку позицію й діяти насамперед у власних інтересах, а не в інтересах інших держав. Надто часто наша держава крутить головою — то пристосовуючись до Росії, то поглядаючи на Америку чи Європейський Союз. Україна об'єктивно змушена це робити. Адже зрозуміло, що вона не може вести власної геополітичної гри і ставати на один рівень із США, РФ та ЄС. Україна має розглядати себе як важливу європейську

державу середнього розміру з регіональними інтересами, які безпосередньо стосуються нашої безпеки. Проте формування й послідовне здійснення орієнтованої на власні інтереси зовнішньої політики (а шлях до цього — досягнення стабільного політичного, економічного і соціального розвитку, виведення на рівень сучасних вимог стану збройних сил, дотримання канонів права, демократії і гуманізму) буде сприяти тому, що Україна зможе стати впливовим чинником механізму безпеки Європи XXI століття, від чого залежить перспектива геополітичного, а отже, і міжнародного становища держави.

Таким чином, визначаючи магістральні вектори внутрішньої і зовнішньої політики України, слід виходити з того, що в політичній сфері продуктивно бачиться модель соціально-правової держави, в економічній — модель формування ринкової економіки, в основі якої інвестиційно-інноваційна доктрина. У зовнішньополітичній сфері України в геополітичній ситуації, що склалася на початку XXI століття, потрібно виробити ефективні заходи, виходячи зі своїх національних інтересів. Має бути переглянута доктрина і військової, і національної безпеки.

До останнього часу ці питання в Україні політичним класом повною мірою не вирішені.

І причина суспільної неефективності діяльності політичного класу, владної української еліти не у відсутності умінь і знань, а в тому, що вона не має внутрішньої потреби враховувати інтереси суспільства. Така потреба може диктуватись або моральними заходами еліти, або дійовими механізмами її політичної відповідальності, або тиском громадянського суспільства. Проте мораль колишньої номенклатури та нової буржуазії такої чесноти, як служіння суспільству, не передбачає. Як наслідок політична еліта змогла запропонувати лише ту систему цінностей, яка є близькою для неї самої. Головним для сучасної політичної еліти є орієнтація на цінності власного споживання. Звідси пріоритет егоїстичних (корпоративних, групових) інтересів над національними, надвисокий рівень корумпованості влади. Не можна не погодитись із твердженням академіка В.Г.Кременя, що «олігархічно-корпоративне середовище, що складається в Україні, виявило свою нездатність сформуванати належну модель постіндустріальної модернізації країни»¹⁵.

Виходимо з того, що справжня політична еліта в Україні тільки формується. Змін на краще можна чекати лише за умови станов-

лення двох-трьох могутніх політичних партій, в змаганні яких за владу за досконалої виборчої системи, яка нині відсутня, з'явиться справжня владна еліта, політичний клас, що відзначається високим професійним і моральним рівнем, має стратегічні цілі і волю для їх здійснення. І від того, якими темпами буде йти цей процес, яким цінностям його учасники віддадуть перевагу, буде залежати майбутнє України. Неодмінною умовою успішного перебігу цього процесу є утвердження в суспільстві середнього класу. Цей клас відзначається властивостями, які дозволяють говорити про його високу живучість всупереч несприятливим умовам: високий, порівняно з іншими прошарками суспільства рівень адаптованості до ринкової економіки, соціальна мобільність і гнучкість в орієнтації на максимальне використання своїх ресурсів, головними з яких є висока якість робочої сили і готовність до подальшого підвищення вартості свого інтелектуального потенціалу. Саме цей соціальний ресурс прагне зробити своїм помічником правляча еліта і робить ставку на «тих, хто хоче і може стати самостійними людьми в умовах цивілізованої держави»¹⁶.

Управлінська еліта, якщо вона прагне відігравати роль політичного класу, покликана опанувати демократичну політичну культуру і при цьому нести правову і моральну відповідальність за стан справ у державі.

Наголосимо: вибір стратегії внутрішньої і зовнішньої політики України має доповнюватися гнучкою тактикою і сильною політичною волею щодо реалізації висунутої мети. Будь-яка стратегія, будь-який план не можуть здійснитися самі собою. Потрібні цілеспрямовані, рішучі дії владних структур (Президента, Верховної Ради, Уряду), політичного класу, підтримувані суспільством і спрямовані на те, щоб переломити несприятливий хід політичних, економічних і соціальних процесів і не тільки вивести Україну із кризи, але й зробити її політично стабільною, економічно потужною, незалежною державою, впевнено торуючою шлях у ХХІ століття.

---

¹ Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію Українського монархізму (Фрагмент) // Політологія. Кінець ХІХ — перша половина ХХ ст.: Хрестоматія / За ред. О.І.Семківа. — Львів: Світ, 1996. — С. 377.

² Там само. — С. 427.

³ Там само. — С. 433.

⁴ Див.: Халидов Д. «План Путина» и проблема преемственности // Политический класс. — 2008. — № 1. — С. 34.

⁵ Цит.за: Ромашова Н. Олександр Лавринович: кризи в Україні виникають не через Конституцію, а через її порушення // День. — 2008. — 23 лютого.

⁶ Цит.за: Ромашова Н. «Конституционная лихорадка — это маневр». Сергей Головатый «против» // День. — 2008. — 7 марта.

⁷ Табачник Д. Аннигиляция «национальной идеи». Еще пару лет «голодоморов» — и никакой сверхтолерантный политик не соберет Украину воедино // Киевский телеграфъ. — 2008. — 18–24 января.

⁸ Черныш А. К вопросу о национальной идее // 2000. — 2008. — 25 января.

⁹ Див.: Семиноженко В., Геєц В. Украина — 2015: не упустить свое будущее // День. — 2008. — 24 января.

¹⁰ Умнов В., Горностаев В. Украина на десерт. Какой будет экономическая политика России после президентских выборов? // Киевский телеграфъ. — 2008. — 22–28 февраля.

¹¹ Див.про це докладніше: Геополітика: Підручник / А.І.Кудряченко, Ф.М.Рудич, В.П.Храмов. — К.: МАУП, 2004. — С. 215–217.

¹² Див.: Черныш А. Под кого пойти? // 2000. — 2008. — 21 марта.

¹³ Див.: Скачко В. Спекулянты и Альянс // Киевский телеграфъ. — 2008. — 18–24 января.

¹⁴ Цит.за: Скачко В. Плюсы со знаком минус. Бухарестский саммит НАТО опустил Украину на новые «высоты» // Киевский телеграфъ. — 2008. — 4–10 апреля.

¹⁵ Кремень В. Про модернізацію країни // День. — 2008. — 27 березня.

¹⁶ Открытое письмо Владимира Путина к российским избирателям // Труд. — 2000. — 20 февраля.